

АГУЛЬНЫЯ ПЕСНІ¹ ЛАТГАЛЬЦАЎ І БЕЛАРУСАЎ ЛАТГАЛІІ

У сярэдзіне 90-х гадоў XX стагоддзя, слухаючы запісы латвійскіх фальклорных экспедыцый Архіва латышкага фальклору [4], сярод песень на латгальскай і селонскай² мовах, выпадкова трапілася запісаная ў 1952 г. песня на беларускай мове – «Плывёл чулочік». Песню выконвала Юлія Крашэўская з Акнішскага раёна (Селонія). Тады кінулася ў вочы амаль поўнае падабенства слоў з латгальскай песняй «Pluovova laiveņa». Гэтая песня ў наш час не з’яўляецца агульнавядомай латгальскай песняй, але, мяркуючы па наяўнасці мноства экспедыцыйных запісаў 20 – 50-х гг. XX ст. з розных месцаў Латгаліі³, у той час была вельмі распаўсюджана. Адзін з варыянтаў названай песні па сённяшні дзень папулярны сярод удзельнікаў латвійскага фальклорнага руху, бо выконваўся яго піянерамі ў 70 – 80-х гг. XX стагоддзя.

Ніжэй прыводзім табліцу параўнання беларускага варыянта, латгальскага варыянта, распаўсюджанага сярод латвійскіх фалькларыстаў, і латгальскага варыянта, наспяванага Тэклей Самуш (Samušu Tekle) са Звергздыньскай воласці ў 1958 г.⁴

1	Плывёл чулочік	1	Pluovova laiveņa	1	Pluovoja laiveņa
2	По сіні морі.	2	Pa dziļu jūru.	2	Pa dziļom jūrom;
3	Дапльыл чулочік		A kas tymā laiveņā		Kas tymā laivenī
4	Да таво краю.		Vydā siedieja?		Vydā sēdēja?
5	У тым краюшку	6	Jauns puiškyns siedieja,	±5	Sēd tymā laivenī
6	Седзіт молодец.	7	Mateņus sukova,	6	Jaunais(i) puiškyns,
7	Чешыт он гловку		Palaide mateņus	7	Sukuoja gaļveni
8	Чістым гребушкам.		Pa dziļu jūru.	8	Smolku grebīnēti.
9	Стірайіт слёзы	±3	Pluovojte muni mateņi	3	Pluovoj, munu laiveni,
10	Белым носнічкам.	±4	Da bolta bierzeņa!	4	Da tam beregam.
13	Ой, жона, жона,	11	Tur muna meiluo	5	Da tam beregam,
14	Ці тужыш пра мне?	12	Iudini smiele.	11	Kur muna mīluo.
15	Ой, тужу, тужу,	13	Pavaicovu nu meiluos	11	Kur muna mīluo
16	Камінь да ўода.	14	Voi jei meļoj mani?	12	Iudini nese
	А я млоденька	15	Lai tevi meļoj	13	Pavaicuoji nu mīluos
	Не буду тужыць.	16	Iudiņš i akmiņš!	14	Voi tūžej par mani?
17	Рубіл ты дровы	20	Tu nu munu osoru	15	Lai par tevi tūžej
18	С маіх бедных плеч.	19	Upi tacynovi!	16	Iudiņš un akmiņš:
19	Пустіл ты речку	23	Ai, muna meiluo,	18	Tu nu munim kaulenim

¹ Пад песнямі ў дадзеным выпадку маем на ўвазе тэксты, а не мелодыі. Агульныя мелодыі – іншая і цалкам адрозная з’ява народных культур, прычым гэтыя з’явы перасякаюцца рэдка: нам не вядомыя латгальска-беларускія выпадкі супадзення і мелодыі, і слоў. Ды і ў межах аднаго народу адны і тыя ж песні могуць мець некалькі розных мелодый. Але, скажам, Цітовіч прыводзіць прыклад беларускай і літоўскай песень з агульнымі словамі і мелодыяй: «Изредка встречаются песни родственные не только по напевам, но и близкие по содержанию, как эти две любовные из соседних Эйшикшского и Ошмянского районов: Oi tu, ažuol, ažuolėli, žali lapai ant taves...; Ты, дубочак зеляненькі, шырок лісцік на табе...» [8]

Дарэчы, латгальскія і беларускія песні на прадмет падобнасці мелодый даследаваліся больш, і па гэтым пытанні маецца шэраг публікацый і высноў, напрыклад: «...jānāk pie slēdziena par ļoti senu radniecību latgāliešu un baltkrievu dziesmu daiļradē, kuras pamatā ir sociāli vēsturiskas materiālas un garīgās kultūras saites starp senajām baltkrievu un latgaļu cilīm» [5]; «Существует, однако, широкая латгало-белорусская общность, простирающаяся на латгальские сенокосные, жатвенные, весенние, осенние, лирические песни и на белорусские жатвенные, осенние и частично свадебные песни» [6]; «Матэрыялы зборніка сведчаць таксама аб блізкасці народных песенных культур беларусаў, літоўцаў і латышоў» [7].

² Селонскі, па сутнасці, з’яўляецца дыялектам латгальскага.

³ Напрыклад, у архіве захоўваюцца фанаграмы варыянтаў, наспяваных Геленай Скрындай (Skryndu Gelena), 1927 г., Лейксна; Валерыянай Звідр (Zvīdru Valerijana), 1927 г., Макашаны; Верай Даукшт (Daukštu Vere), 1927 г., Капені, Янам Рэчам (Reču Juoņs), 1927 г., Салуяны.

⁴ Тут і далей мы не будзем разглядаць усе даступныя латгальскія варыянты названых песень, бо гэта б моцна павялічыла аб’ём артыкула, але якасна ў кантэксце нашага – агульнага – пытання нічога істотнага б не прынесла. Вядома, кожная з песень вартая больш падрабязнага, асобнага даследавання.

20	С маіх дробных слёз.	24	Naprauda tova,	17	Skaidenis tiessi,
21	Увiл ты шнюрi	28	Es nu dzilis jiuenis	22	Tu nu munim matenim
22	С маiй кусый рус.	27	Upi tacynovu.	21	Grūzeišus veisi.
23	Ой, жона, жона,		Tu nu muna vaiņuka	23	Voi, mīluo, mīluo,
24	Не праўда твая.		Tyltu taisieji!	24	Naprauda tova:
25	Рубiл я дровы	23	Ai, muna meiluo,	26	As nu boltim bierzenim
26	С белой берозы.	24	Naprauda tova,	25	Skaidenis tiesšu,
27	Пустiл я речку		Es nu bārza žogora	30	As nu boltim linenim
28	С морi водiцы.		Tyltu taisieju.	29	Grūzeišus veišu.
29	Увiл я шнюрi	22	Tu nu munu mateņu		Voi, mīluo, mīluo,
30	С белого ляна.	21	Grūzeišus vieji!		Kai tu tū zynuoji?
		23	Ai, muna meiluo,		Tu ar manim runoj, smeјiš,
		24	Naprauda tova,	9	Tev osorys aciš lejas.
		26	Es nu bolta lyeņa		
		25	Grūzeišus vieju.		

Пытанне супадзення тэкстаў нас зацікавіла, і, на наш погляд, мае права на больш пільнае вывучэнне.

З 90-х гг. XX ст. фальклор беларусаў і старавераў Латгаліі і Селоніі¹ актыўна збірае цяперашні кіраўнік студыі аўтэнтэчнага фальклору «Лынская пятніца» Сяргей Алёнкін. Аднак сярод прадстаўленай ім 31 фанаграмы беларускіх песень мы не выявілі песень, падобных словамі да латгаліцкіх песень.

З 1932 г. фальклор латвійскіх беларусаў збіраў (і шляхам папявой работы – у экспедыцыях, і з пісьмовых крыніц – латвійска-беларускай прэсы і календароў 20 – 30 гг.) Сяргей Пятровіч Сахараў, вядомы грамадскі дзеяч латвійскіх беларусаў [3]. Ім былі падрыхтаваны асноўны і чатыры дадатковыя зборнікі беларускага фальклору ў рукапісным выглядзе, якія захоўваюцца ў Архіве латышскага фальклору. На аснове першых двух (а, магчыма, і трэцяга) у 1940 г. С. Сахараў на ўласныя сродкі выдаў зборнік у друкаваным выглядзе. У прадмове да зборніка ён піша, што да 1940 г. ім былі сабраныя каля 1700 адзінак [1]. Усяго, г.зн. да 1945 г., па нашых падліках інвентарызацыйных нумароў Архіва латышскага фальклору, С. Сахаравым сабрана каля 2100 адзінак².

У апублікаваным зборніку ўдалося знайсці 2 песні, якія маюць латгаліцкія аналагі. Песня «Treis muosenis ūguos guoja» вядомая толькі ў колах фалькларыстаў, хоць запісаны некалькі яе латгаліцкіх варыянтаў. Беларускі варыянт запісаў Б. Станкевіч у 1931 г. ад сваёй маці ў в. Станкевічы.

1	Пашлі дзеўкі па ягоды	1	Treis muosenis ūguos guoja,
2	Ды па чорны, па смароды. Адна дзеўка-сірацінка	2	Malnajuos ūdzeņuos. Divys ūgu pīlaseja,
3	Тая ў лесе заблудзілася.	3	Trešā mežā nūblūdej.
4	Прыблудзілася к сіню мору,	4	Tī atroda zaļu jiuru,
5	К сіню мору, к рыбалоўцам.	5	Zalis jiurys zvejņiceņus.
6	Рыбалоўцы маладыя, Перавязіце чэраз мора.	6	Dīvs paleidza, zvejņiceni, Kū jius šeitā zvejūjat?
7	Сьлічна, панна, што заплціш? Аднаму хоць хустачку, А другому залаты пярсцень,	7	Paļdis, cīma zaltaineita,
8	А трецьцяму – сама малада.	±8	Nuoci poša paleigā! Voi tu beji lelu rodu, Voi boguotu bruoļu muos? Ni es beju lelu rodu,

¹ У 20 – 30 гады было прынята казаць аб Латгаліі і Ілукстэнскам павеце, бо селонскіе прыслоўі там больш глыбокія і падобныя на латгаліцкія, ды і сувязі з Латгаліяй, у тым ліку міграцыйныя, там былі больш выяўленыя. У наш час склалася традыцыя казаць пра ўсю Селонію, г.зн. і пра Ілукстэнскі, і пра Якубштадскі былы паветы, Ілукстэнскі не вылучаючы.

² Вядома, не ўсе з іх песні: у зборніках шмат казак, прымавак, загадак, гульняў і інш.

			Ni boguotu bruoļu muos: Mieness-tāvs gūdu deve, Saule-muote pyuru lyka.
--	--	--	---

Другая – цяпер адна з самых папулярных у Латвіі латгальскіх песень, вядомая не толькі ўсім латгальцам, але і амаль усім латышам у іншых частках Латвіі. Беларускі варыянт песні С. Сахараў запісаў ад В. Дамчонак у Шушках ў 1931 г.

1	У гародзе, у гародзе	1	Auga, auga rūžeņa
2	Чырвоная рожа,	2	Sorkonā duorzā,
3	Па тэй рожы, па тэй рожы	3	Zam tū rūžu, zam tū rūžu
4	Дзяўчына гуляла.	4	Guļ jauna meiteņa.
5	Ты, дзяўчына чарнаброва,	5	Aj, meiteņ, aj, meiteņ,
6	Цябі маці клічыць!	6	Tevi muote sauce,
7	Знаю, знаю, разумею,	7	Zynu, zynu, prūtu, prūtu,
8	За што мяне маці клічыць –	8	Kam maņ' muote sauce:
9	Яна хочыць мяне	9	Gryb mani muote
10	За старога аддаці,	10	Pi tuo vacuo atdūt,
11	А я старога	11	As tū vacū, as tū vacū
12	Даўно ня любіла,	12	Moza nagribieju.
	Увёўшы ў хату,		As tū(i) vacū
	Дымам напайла,	13/14	Pa vuortīmi raideju,
13	За вароты палкай		Pa vuortīmi raideju,
14	Прапусьціла,	15	Ar akmini svīžu.
	На яго след	16	Aj, vacais, aj vacais,
15	Камень накаціла.	17	Nasaverīs atpakaļ!
16	Ідзі, стары,		Kab tu tai nūtim,
17	Ні аглядайся,		Ka naatsagrīztim!
	На меня маладу		
	Ні спадзявайся!	18	Auga, auga rūžeņa
18	У гародзе, у гародзе	19	Sorkonā duorzā,
19	Чырвоная рожа	20	Zam tū rūžu, zam tū rūžu
20	Па тэй рожы, па тэй рожы	21	Guļ jauna meiteņa.
21	Дзяўчына гуляла.	22	Aj, meiteņ, aj, meiteņ,
22	Ты, дзяўчына чарнаброва,	23	Tevi muote sauce,
23	Цябі маці клічыць!	24	Zynu, zynu, prūtu, prūtu,
24	Знаю, знаю, разумею,	25	Kam maņ' muote sauce:
25	Нашто яна клічыць –	26	Gryb mani muote
26	Хочаць маці мяне	27	Pi tuo jaunuo atdūt,
27	За маладога аддаці.	28	As tū jaunū, as tū jaunū
28	Я маладога	29	Moza īmīļuoju.
29	Даўно палюбіла,		Klauseišu māmeņu,
	Увёўшы ў хату,		Pi tuo jaunuo īšu;
30	Мёдам напайла,		As tam jaunam, as tam jaunam
	За вароты скрыпкай	±30	Vaiņuceni dūšu.
	Прапусьціла,		
	На яго след		
	Персьцень накаціла.		
	Ідзі, малады,		
	Аглядайся,		
	На меня маладу		
	Спадзявайся!		

Акрамя таго, нам сустрэлася адна купальская песня¹, асобныя радкі якой супадаюць з радкамі латгальскіх і латышскіх купальскіх песень. З прычыны адсутнасці больш-менш значных тэкставых супадзенняў і падобнасці купальскіх традыцый і вераванняў, мы схільныя лічыць гэта хутчэй супадзеннем, хоць, магчыма, гэта з'яўляецца сумеснай архаічнай спадчынай.

Нам сустрэўся гэтак жа прыпеў «ой, рана, рана», які – «oi, agri, agri» – сустракаецца і ў некалькіх латгальскіх песнях. Але мы гэтыя песні не разглядаем, бо словы цалкам адрозніваюцца.

Перагледзеўшы рукапісныя запісы Сахарава, мы знайшлі яшчэ 2 песні. Першая з іх – цяпер не распаўсюджаная, знаходзіцца ў пасіўным рэпертуары аднаго – Рыкаўскага – этнаграфічнага ансамбля «Vecs ar veci brauc iz tiergu». Людзі, незнаёмыя з рэпертуарам ансамбля, у тым ліку і спецыялісты, звычайна прызнаюцца, што чуюць гэтую песню ўпершыню. Беларускіх варыянтаў два: першы з іх запісаны самім Сахаравым у Вайцале (Прыдруйшчына) у 1940 г. ад Францішкі Невяроўскай, 30 год, другі – Л. Орубам у 1943 г. ад сваёй маці Тэклі (59 г.) у в. Чорнае Прыдруйскай вол.

1	Баба Ева ды дзед Тумаш, о, го, го, го!	1	Баба Ева, дзед Тумаш, го, го, го!	1/2	Vecs ar veci brauc iz tiergu, oirā,
2	Паехалі на кірмаш;	2	Паехалі на кірмаш;	±5/	Kierbelē vad symtu ūlu,
3	Што павязлі прадаваць,	3	Што павязьлі прадаваць,	6	oirai-ridi-rā,
4	Гэта можна зрахаваць:	4	Гэта трэба зрахаваць:		Puordavuši vysu preci,
5	Дзьве курьцы, кабана,	±5	Баба – пару пятуноў,	8	Īt iz krūgu vecs ar veci.
6	Поўвасьміны пшана.	±6	А дзед вёз кабана.	9	Vacais nūpierk korteleiti,
7	Баба села прадаваць, А дзед пайшоў мазі ўзяць;		Заехаўшы на кірмаш,	10	Vece vysu buteleiti.
8	Распрадаўшы свой тавар,	7	Сталі распрадаваць;	11	Pazadzāruši da seita,
9	Пашлі выпіць сіневар.	8	Распрадаўшы тавар,	12/	Brauc iz sātu obi leiki.
12	Напіліся, наеліся,	9	Пайшлі выпіць сіневар.	13	Vacais aizsēde par panu, Vecine par atamanu.
13	Да поўных требухоў,	10	Дзед кажа – поўбутэлкі,	16	Cikom vece kiravuoja,
14	Ледзьве яны пералезлі	11	Баба – цэлую бутэлку.	17	I kēveite drypatuoja.
15	Цераз парог.	12	Напіліся, наеліся	18	Aizmyga kod obi veči, oira,
16	Дзед усеўся за пана,	13	Ў распол,	19	Kēveiti jūs aizdzan sveši,
17	А баба – за хурмана;	14	Ледзьве яны пералезлі	20	o-jo-jo-jo-joj.
18	Покуль бабка ня спала,	15	Праз парог.	21	Vacīs, celīs, vacīs, veītis, oj-oj,
19	Дык кабылка драпатала;	16	Дзед сеў за пана,	22	Kēveitis jau myusu nava, o-jo-jo-jo-joj.
20	Як дзед с бабай заснулі,	17	А баба – за хурмана;	23	Rotūs pīškā tu siedieji, oj-oj,
21	Дык кабылку уцягнулі.	18	Покі баба ня спала,	28	Kur kēveiti izgubieji? o-jo-jo-jo-joj.
22	Прачыхаецца дзед,	19	То і кабылка драпатала;	26	Vecine niu soka večam, oj-oj, Navajdzēja dzert pa trokam, o-jo-jo-jo-joj.
23	Глядзь – кабылкі ўжо нет;	20	Як дзед с бабай заснулі,		Nazaver ar škeibu aci, Īlyukšūs niu stuojiš pats.
24	Як на бабу ён зараў:	21	То і кабылку пацягнулі.		
25	Ах ты, баба, псякрэў!	22	Прачыхаецца дзед,		
26	Дзе кабылку ты падзела?	23	Глядзь – кабылкі ўжо нет;		
27	Ці ня ў кашы яе з'ела?	24	Дзед на бабу зароў:		
	Каб ты, баба, прапала,	25	Ах ты, старая псякроў!		
	Як кабылкі ня стала!	26	Дзе кабылку ты падзела?		
		27	Ці ня ў кашы яе з'ела?		
		28	Ты-ш наперадзі сядзела!		
		29	І ў нас так бываіць, Што кабылка прападаіць, А хто кабылкі ня маіць, Той пяхатой нашагаіць. Вось і песня ўся, Вось і скончылася. Бабу дзеду ў каршэнь, А дзед зкорчыўся!		

¹ «А на Яна ночка мала, Я усю ночаньку ня спала, Рожны зёлкі збірала, Таму-сяму продавала, А міламу – даравала» (1936, Крываны, ад В. Шляпінай).

Другая – гэта матыў трох садоў, сустрэты намі ў двух песнях і распаўсюджаны гэтак жа і ў латгальскіх песнях. Першую запісаў сам Сахараў у 1941 г. ад Альжбеты Орбіт, 72 г., а другую – Уладыслава Рачко ў 1942 г. ад сваёй маці ў ст. Каталова Пасенскай вол. Другая з латгальскім варыянтам супадае амаль цалкам, першая – толькі пералікам садоў.

3	У аднім садзе	1	А ў чыстым полі		Gaismeņa ausa,
4	Зазюлька кукуець,	2	Тры сады зяленыя:		Sauleite lēce,
5	А ў другім садзе	3	У першым садочку		Jaunais puiškyns(i)
6	Салавей шчабечыць,	4	Зязюля кукуць,		Zyrgu sadluoja;
7	А ў другім садзе	5	У другім садочку		Zyrgu sadluoja,
	Матка сына пытаець:	6	Салавей шчабечыць,		Tuoļ juot dūmuoja.
	Сыноч мой, хто-ж табе	7	У трецім садочку		Juošu es, juošu
	На сьвеце мілейшы?	8	Там дзяўчынка плачыць.		Iz lelu cīmu;
	А ці маці, а ці жонка,	9	Табе зязюля –		Iz lelu cīmu,
	Ці цёшча?	10	Шчыр бор зялёны,		Iz jaunu meitu.
	Жонка міла, жонка любя	11	Табе салавей –		Tev, jaunais puiškyn,
	Па добрым савеце;	12	Мхі і балоты,	2	Treis suodi pīškā!
	А цёшча любя, цёшча міла	13	Табе дзяўчынка –	3	Pyrmajā suodā
	Па добрым прывеце;	14	Чужая старонка,	4	Kiukoj dzagiuze;
	А родна мамка	15	Ліхая сьвякроўка,	5	Ūtrajā suodā
	За ўсё мілей на сьвеце:	16	Наравісты свёкар.	6	Syt laksteigola;
	Ня адзін дзень			7	Trešajā suodā
	У сьмяротнай кашуле хадзіла,			8	Sēd jauna meita.
	Пакуль мяне малага			9	Tev, dzagiuzeite,
	На сьвет спарадзіла.			10	Uoryski bārzi;
				11	Tev, laksteigola,
				12	Pūri da meži;
				13	Tev, jaunuo meiteņ,
				14	Sveša puseite;
				14	Sveša puseite,
				15	Borga muoteica.

Цікава, што ўсе аналагі менавіта латгальскія – мы не знайшлі ні адной песні, якая мае латышскі аналаг. Вядома, з аднаго боку, гэта цалкам чакана, бо менавіта з латгальцамі беларусы жылі разам – у адной дзяржаве, губерніі і г.д. [9]. З іншага боку, гэта ўсё ж ускосна характарызуе магчымы час і месца паходжання «агульных» песень.

Паколькі большасць жыхароў Латгаліі былі шматмоўнымі, г.зн. валодалі некалькімі мовамі – латгальскай, рускай, польскай, беларускай, то, магчыма, свядома, а можа быць нават несвядома, пры неабходнасці перакладалі песні з мовы на мову. Падобныя з'явы ў Латгаліі назіраюцца і дагэтуль. Напрыклад, у 2006 г. нам у Крэслаўцы давялося стаць сведкамі дзесяціхвіліннай размовы трох мужчын, падчас якой яны, самі на тое не звяртаючы ніякай увагі, некалькі разоў спантана пераходзілі з мовы на мову: латгальскую, польскую, латышскую і рускую.

Наконт напрамку перакладу мы можам толькі выказаць здагадку. Аднак, хутчэй за ўсё латгальцаў, дасведчаных ў славянскіх мовах, было больш, чым беларусаў, якія ведаюць латышскую, што кажа на карысць беларуска-латгальскага напрамку пашырэння песень. Гэта ўскосна пацвярджаюць яшчэ некаторыя прыкметы. Так, беларускі варыянт песні «Auga, auga gūžņa» падаецца больш цэласным, лагічным, абедзве часткі знаходзяцца ў раўнавазе – і радковам, і сэнсовам. Цікава і адпаведнасць фразе «Па тэй рожы, па тэй рожы дзяўчына гуляла.» – «Zam tū gūžu, zam tū gūžu guļ jauna meiteņa.», г.зн. у латгальскай варыянце яна не гуляе, а ляжыць ці спіць¹. Паколькі ў песнях падобнага роду звычайна спяць/ляжаць дрэнныя і гультаяватыя дзяўчыны, а станоўчыя ходзяць, гуляюць і нават працуюць (прадуць, падмятаюць і пад.), то, улічваючы станоўчы вобраз дадзенай гераіні, можам выказаць здагадку, што першапачаткова латгальскі тэкст гучаў «Zam tū gūžu, zam tū gūžu gūļuoja meiteņa.» (у латгальскай мове сустракаецца запазычанне з

¹ У латгальскай, як і ў латышскай, абодвум дзеясловам адпавядае адзін.

славянскіх моў «gū|uot/гуляць»), якое з цягам часу з прычыны падобнасці гучання змянілася на спрадвечна латгальскае «gu| jauna/ ляжыць маладая». Гэта пацвярджаецца тым, што запазычанні прысутнічаюць і ў іншай песні – «Pluovova laiveņa». Так, у варыянце Тэклі Самуш дзеяслову «тужыць» адпавядае малараспаўсюджанае запазычанне са славянскіх моў «tūžēit» (сваім, латгальскім словам у дадзеным выпадку магло б служыць «bāduot»¹), а ў іншых варыянтах маладзец ужо задаецца пытаннем, ці кахае («mī|uot») яна яго. Пра гэта сведчыць і запазычанне «beregс»; нягледзячы на тое, што звергздынская гаворка змяшчае параўнальна шмат славянізмаў, нават у ім бераг усёткі ж называецца балцкім словам «mola».

Паказальна і тое, што ў песні «Баба Ева, дзед Тумаш» у Латгаліі зафіксаваны два беларускія варыянты², а латгальскі – толькі адзін, ды і той малавядомы³. У гэтым песні таксама сустракаюцца запазычанні, напрыклад, паланізм «kiravuot» (ад «kiegować»), які ў наш час не сустракаецца ў вуснай лексіцы нават старых носьбітаў мовы. Магчыма, і сама песня, і яе пераклады⁴ з'яўляюцца аўтарскімі, бо ўсе варыянты рыфмаваныя, што для народных песень нехарактэрна.

Песня аб трох садах, бясспрэчна, уяўляе больш старажытны пласт і з'яўляецца менавіта народнай песняй. Калі яна і перакладалася, то ў народзе, а не перакладчыкам.

Гэтак жа магчыма, што песні перакладаліся з якой-небудзь трэцяй мовы, зразумелай і латгальцам, і беларусам, напрыклад, польскай, рускай, літоўскай, аднак, на дадзены момант мы гэтаму прамога пацвярджэння⁵ не знайшлі.

Дарэчы, у зборніку мы заўважылі адну песню, да якой ёсць і жмудскі варыянт⁶. Аднак мы не валодаем жмудскім і літоўскім фальклорным матэрыялам так добра, каб меркаваць, ці адзіная яна.

Усе знойдзеныя намі песні падобнага жанру з'яўляюцца сюжэтнымі. Такія песні, відавочна, больш падыходзяць для пераходу ў іншую мову, бо не ўтрымліваюць спецыфічнай лакальнай культурнай інфармацыі.

На жаль, мелодыі песень са збору Сахарава не задакументаваныя⁷.

Таму аб падобнасці мелодый можам меркаваць толькі па песні «Плывёл чулочік». На першы слых мелодыі нічога агульнага, акрамя мажорнага ладу, не маюць. Але пасля больш уважлівага праслухоўвання ўсіх трох варыянтаў вымалёўваецца шлях нейкага магчымага аддалення (развіцця?), на якім варыянт Самуш здаецца музычна-прамежковым паміж варыянтам Крашэўскай і варыянтам фальклорнага руху⁸. Напрыклад, пачатковыя такты фалькларысцкага варыянту хоць і гучаць тэрцыю вышэй варыянту Самуш і замест дамінанты сыходзяць на субдамінанту, усё ж структурна іх нагадваюць, ствараючы ўражанне нібы верхняга голасу. А варыянт Крашэўскай нагадвае варыянт Самуш менавіта пераходам, хоць і больш раннім, на дамінанту і вяртаннем з яе на тонік.

У латгальцаў і беларусаў Латгаліі маецца пэўны пласт песень, тэксты якіх настолькі падобныя, што ёсць падстава думаць пра іх аднолькавае паходжанне. Пэўныя прыкметы паказваюць на іх славянскія карані, але для больш дакладнага адказу патрабуецца больш шырокае даследаванне, якое б ахоплівала гэтак жа польскі, рускі, беларускі (з іншых рэгіёнаў), літоўскі, жмудскі і нават украінскі матэрыял.

¹ Строга кажучы, яно адпаведнае не цалкам і ў семантычных нюансах адрозніваецца. Магчыма, гэта і з'яўляецца асноўнай прычынай выкарыстання запазычання.

² Хоць і абодва з блізкіх месцаў.

³ А на тэрыторыі сучаснай Беларусі яна наогул з'яўляецца агульнавядомай песняй.

⁴ Мы, вядома, не ведаем, якія з варыянтаў з'яўляюцца такімі.

⁵ Напрыклад, паланізмы можам лічыць ускосным пацвярджэннем.

⁶ «Летала паванька па шчырым бару, Раніла перанька ў зялёну траву. Ня жаль паванькі, ні пер'яў яе, Да жаль мне дзіцяці ў чужой старане...» /1930, Кісялёўцы, Т. Бартуль ад Т. Шапіліхі/ «Vaikšcio' pova po dvara, o povelī po dvara, Graži povas plunksneli žemaičiu žemie. Ar tau gailu poveles, ar poveles plunksneles? Ar tau gailu tetušele vargelie palikt'?' Nei mun gailu poveles, nei poveles plunksneles, kaip man gailu tetušele vargelie palikt'... » [2]

⁷ У канцы зборніка пазначаны ноты мелодый толькі 14 песень, а ўсяго ў зборніку 414 тэкстаў. Дакладна вядома, што Сахараў у экспедыцыях карыстаўся фанографам, але, на валікі жаль, фанограмы, адпаведныя яго запісам, не захаваліся.

⁸ Мелодыя варыянту фальклорнага руху амаль супадае з яшчэ некалькімі запісамі мелодый дадзенай песні, якія захоўваюцца ў Архіве латышскага фальклору; відавочна, гэта самая папулярная мелодыя.

Цікава і тое, што калі падобныя мелодыі па высновах Гольдзіна [5], [6] прысутнічаюць у больш старажытным пласце песень, то словы – у параўнальна новым.

ЛІТАРАТУРА

1. Сахараў, С.П. Уступ // Народная творчасць латгаліскіх і ілукстэнскіх беларусаў. – Выпуск 1. – Рыга, 1940.
2. Stanevėčios, S. Dainos Žemaičių: [fotogr. leidimas] / tekstus paruošė J. Lebedys. – Vilnius : Valst. grož. lit. I-kla, 1954.
3. Сахаров, С.П. // Википедия. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Сахаров,_Сергей_Петрович – Дата доступу: 2.11.2011.
4. Latviešu folkloras krātuve. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.lfk.lv/> – Дата доступу: 2.11.2011.
5. Goldins M. Latviešu un cittautu mūzikas sakari. R. : Liesma, 1972.
6. Гольдин, М.Д. Черты общности и связи в песенном творчестве латышей и соседних народов. М. : Советский композитор, 1978.
7. Песні беларускага народа: Выбранае / Укладанне і каментарыі Г.І. Цітовіча. Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР, 1959.
8. Цітовіч, Г.И. К вопросу о взаимосвязях белорусов и литовцев в области песенного фольклора // О белорусском песенном фольклоре. – Минск : Беларусь, 1976.
9. Константинова, Т.Л. К вопросу этномузыкологического изучения территорий белорусско-балтского пограничья // Роля традыцыйнай культуры ў адраджэнні беларускага сяла. – Мінск : Права і эканоміка, 2010.

Бункевич Н.С. (Республика Беларусь, г. Минск)

ОБ УСЛОВИЯХ АДАПТАЦИИ НЕМЕЦКОЙ ЭТНИЧЕСКОЙ ОБЩНОСТИ В БЕЛАРУСИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА

Приспособление представителей этнических общностей к новой окружающей среде может происходить в экстремальных условиях, при этом этническое самосознание у представителей этнической общности может снижаться или полностью исчезать. Условия существования немецкой этнической группы в СССР в послевоенное время можно назвать экстремальными («немец» вызывал ассоциации с фашизмом). Рассмотрение немецкой этнической группы, проживающей в Беларуси, показало, что в данном случае адаптация происходила двумя путями: на уровне личной идентичности (изменение свойств, характеристик индивидуума для приспособления к социуму) и на уровне групповой идентификации. Изучение изменений в личной национальной идентичности у представителей немецкой этнической группы в Беларуси показало, что внешняя среда значительно повлияла на выбор имен и их изменение на протяжении жизни. Как выяснилось, у немцев-протестантов новорожденного принято называть в честь предков либо известных личностей. Имя немцам-католикам давалось согласно церковному календарю. В послевоенное время у представителей немецкой этнической группы наблюдался отход от этих традиций. В целях самосохранения немцы скрывали свою этническую принадлежность, меняли фамилии. Чтобы дети не выделялись в среде сверстников, им давали славянские имена. Уровень групповой идентификации стал актуален для немецкой этнической группы в Беларуси лишь в 1990-х гг. Немецкие семьи мигрировали в Беларусь из Казахстана, России, других постсоветских государств. Было создано национально-культурное объединение немцев Беларуси, зарегистрированы лютеранские общины, появился немецкий культурно-образовательный центр им. Гёте.